

Itak - Peter De Graef, Paardenkathedraal / Sjouke Dijkstra

en voor de interactie tussen beide (...), voor een exploratie van de magische mogelijkheden van het traditionele theater zelf. Die 'exploratie' heeft verdacht veel weg van een fascinerende wandeling door een museum. De machinerieën wekken kinderlijke verwondering op, maar zijn niet méér dan een charmant 'decorum'. Ooit stonden ze ten dienste van het scheppen van een illusie, een fictieve wereld die tot leven kwam voor de duur van de voorstelling. Vandaag hebben ze tegenspel nodig. Zonder interactie brengen ze geen theater tot stand.

Dat geldt zeker niet alleen voor de traditionele theatermachinerieën. Ook in *Bernadetje* (Victoria) is het niet de scootertent die de voorstelling tot een feest maakt, maar het ritueel van het opzetten van de tent, het spel erin en errond, de bewegende lichamen in de botsauto's, de choreografie van lichten en cirkels. Meer nog, de spannendste momenten in *Bernadetje* zijn die waarin de groep niet kan terugvallen op opzwevend spektakel en waarin de spelers de krachtmeting met de oogverblindende maar beperkte kermisattractie moeten aangaan.

Oogverblindende zonder interactie, zo zou je *Het oneindige verhaal*, het familiespektakel van het Nederlands Toneel Gent kunnen samenvatten. Hier wordt de 'magie van het theater' verward met de materialisering van aan de fantasie ontsproten plekken of wezens. Als een ware magiër tovert regisseur en scenograaf Niek Kortekaas een immens grote draak met oplichtende ogen, een uit het moeras oprijzende reuzenschildpad, een etherische paleistoren en nog heel wat meer fraais uit zijn hoed. Maar zoals de bezems van de tovenaarsleerling leiden Kortekaas' ingenieuze uitvin-

dingen een koppig eigen leven. De muziek varieert van sfeerschepping tot een kleverige meezinger en is dus geen waardige tegenspeler. De beroepsacteurs vervallen in clichés en kinderachtig stemgebruik. Tegenover hun imponerende kunstmatige tegenspelers verdwijnen ze in het niets. Als dit 'theater' is, dan zorgen de dinosaurïërs in het Museum voor Natuurwetenschappen elke dag voor theater.

Boeken en bibliotheekkasten

Maar er is meer aan de hand. Zowel in *Kahaani* als in *Het oneindige verhaal* gaat de 'exploratie van de magische mogelijkheden van het traditionele theater' hand in hand met een ode aan de fantasie. Bovendien wordt er een link gelegd tussen fantasie, taal en verhalen en die krijgt in beide voorstellingen gestalte in immense bibliotheekkasten vol boeken. Beide producties vullen 'fantasie' in als een reis doorheen een fictieve wereld, die gecreëerd wordt met behulp van theatermachinerieën.

Aan het eind van de reis (en van de voorstelling) ontdekken de hoofdpersonages dat ze de sleutel tot die fantasie zelf in handen hebben. In *Het oneindige verhaal* krijgt bovendien het kind (een beetje zielig, maar o zo zuiver) de rol van 'behoeder van de fantasie' toegemeten, temidden van een wereld die alleen maar uit is op winstbejag en die geregeerd wordt door het allesverslindende 'Niets'. Zucht.

Naast de simplistisch-moralistische behandeling van 'fantasie' als thema, stel ik me vragen bij de vanzelfsprekendheid waarmee de 'magie' van het theater als medium gekoppeld wordt aan een 'fantastische' inhoud. In *Kahaani* is er nog het tegengewicht van de muziek, maar in *Het oneindige verhaal* gaat de reductie van theater tot theatermachinerieën hand in hand met een versmalling van fantasie tot fantasmen, van verbeelding tot beelden. En hoe prominent de boeken en bibliotheekkasten ook aanwezig zijn, de verbeelding van de toeschouwer krijgt geen schijn van kans.

René Boomkens zegt elders in dit nummer dat literatuur ten opzichte van film en theater het voordeel heeft van 'afwezigheid'. Het in beeld brengen van de fantasie maakt er snel een platte bedoening van, tenzij de beelden meer doen dan tonen en ook appelleren aan de toeschouwer. In het NTG heeft men zich beperkt tot het maken van bewegende driedimensionale plaatjes. Deze beelden, waarin de acteurs óf opgeslokt óf belachelijk worden, genereren geen verbeelding. Fantasie verwordt tot fantasietjes, zij het dan imposant groot en veel. In plaats van te onderzoeken hoe het theater verbeelding kan genereren, heeft men domweg een fantastische film trachten na te bootsen op de scène, *live!* Maar alleen al in

flexibiliteit en snelheid moeten theatermachinerieën het afleggen tegen filmische teken- en montageteknieken.

Dat je de magie van een fantastische film wél kan evenaren met theatrale middelen heeft Rieks Swarte al meermaals bewezen met 'speelgoedvoorstellingen' als *Frankenstein* of *Potters Beesten*. Dat een fantasievolle omgang met techniek en machinerieën echter niet volstaan om die magie te bereiken, werd duidelijk in Swartes recente voorstelling *Parijs in de XXste eeuw*. De bewerking van Jules Vernes manuscript is aan de magere kant. De verbeelding en de kunsten moeten gered worden en ook hier weer wordt alle heil van de jeugd verwacht. De nostalgische sfeer wordt op een al te gemakkelijke manier geïroniseerd. De voorstelling haalt niet het poëtische gehalte dat we van Rieks Swarte gewend zijn. Kan het nog toeval heten dat ook hier boeken en bibliotheekkasten een belangrijk deel van de scène vullen?

Kietelen

Tegen zoveel nostalgie naar een collectieve verbeelding, waarin literatuur (en theater) een prominente rol wordt toebedeeld, biedt *Itak* intelligent tegengif. *Itak* is een productie van Peter De Graef (tekst, regie, spel) bij de Paardenkathedraal (Utrecht). Geen boeken, geen ode aan de fantasie, geen decors en theatermachinerieën. Alleen twee acteurs, een steengoeie tekst en een achttal televisietoestellen. En toch is dit de meest overtuigende voorstelling voor wie al eens twijfelt aan de mogelijkheid van een 'magie van het theater'.

Met z'n tweeën bespelen Peter De Graef en Robert van Leeuwen de grote scène, die langs beide kanten afgezoomd is met televisietoestellen. Moeiteloos switchen ze van Kahuki-Indiaan naar verteller, van maffiakleinzoon naar de god Omar of één van de andere personages. De tekst zit niet alleen dramaturgisch knap ineen, maar getuigt ook van een grote intelligentie, humor en fantasie. Op een heel directe, plastische manier kietelt Peter De Graef aan de vanzelfsprekendheid van de eigen taal, gewoonten, moraal, geloof en rituelen. Ook van de sinds de Verlichting alom gepredikte idee van zelfbeschikking laat hij niet veel heel. De mens is slechts een klein radertje in een groot geheel. Het woord 'radertje' mag je dan wel niet te mechanisch opvatten. Itak en Waltertje volgen hun eigen aanvoelen en dat heeft grote gevolgen voor henzelf en voor het bredere systeem waarin ze leven, maar zelf hebben ze maar weinig zicht op oorzaken en gevolgen van hun daden.

Peter De Graef poneert de fantasie niet als een middel om de wereld te veranderen of eruit te ontsnappen. Fantasie is niet meer of